

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Запорізька політехніка»

Методичні вказівки
з планами семінарських занять
з дисципліни «Історія, культура та ідентичність України» для
студентів усіх спеціальностей денної форми навчання

2023

Методичні вказівки з планами семінарських занять з дисципліни «Історія, культура та ідентичність України» для студентів усіх спеціальностей денної форми навчання / Укл.: М.В. Дедков, Г.І. Шаповалов, І.М. Спудка та ін. Запоріжжя: НУ «Запорізька політехніка», 2023. 44 с.

Укладачі: М.В. Дедков, професор, канд. іст. наук;
Г.І. Шаповалов, професор, д-р іст. наук;
І.М. Спудка, доцент канд. іст. наук;
Б.А. Бровко, доцент канд. іст. наук
Г.А. Сигида, ст. викладач;
В.М. Чоп, доцент канд. іст. наук;
О.А. Чумаченко, доцент канд. іст. наук

Рецензент: Г. М. Васильчук, д-р іст. наук, професор,
кафедри джерелознавства, історіографії та
спеціальних історичних дисциплін
Запорізького національного університету

Відповідальний
за випуск: М.В. Дедков, професор, канд. іст. наук.

Затверджено на засіданні кафедри
українознавства та загальної мовної
підготовки, протокол №1 від
31.07.2023 р.

Затверджено на засіданні Науково-
методичної ради Гуманітарного
факультету протокол № 1 від
21.08.2023 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
Графік навчального процесу з дисципліни «Історія, культура та ідентичність України»	5
Семінар №1. Русь-Україна (IX - перша половина XIII ст.): історія, культура, ідентичність.	6
Семінар №2. Запорозька Січ. Феномен «запорозької» ідентичності (XV – середина XVII ст.)	10
Семінар №3. Українські козацькі автономії XVII – XVIII ст.	15
Семінар №4. Національне відродження України: від культурно-просвітницького до політичного етапу (друга половина XIX – початок XX ст.)	21
Семінар №5. Формування радянської моделі тоталітаризму та спроби збереження української ідентичності (1921 – 1941 рр.)	30
Семінар №6. Друга світова війна (1939 – 1945 рр.): український рахунок.	35
Семінар №7. Україна: від «перебудови» до незалежності. Сучасна українська держава (1991 – 2023 рр.)	39

ВСТУП

У закладах вищої освіти України існує певний розрив між спеціальною та гуманітарною освітою. Серед умов успішної розбудови державності України, її духовного відродження і, особливо це відчувається із початком повномасштабного вторгнення РФ до України 24 лютого 2022 р., важливе місце належить вивченню історії, національної та світової культури, а також цивілізаційної структури ідентичності українців: етнічної, національної, культурної, релігійної, політичної, громадянської, європейської та інші складових. Знайомство з зазначеними процесами на території України є невід'ємною частиною інтелектуального потенціалу тих, кому найближчим часом доведеться приймати рішення, що можуть впливати на соціально-економічний розвиток нашої країни, включаючи економіку, політику, культуру.

Вивчення дисципліни «Історія, культура та ідентичність України» має надзвичайно важливе значення для збагачення та розширення гуманітарної підготовки студентів, формування творчо-інтелектуальної активності та наукового світогляду майбутніх фахівців, підвищення загальнокультурного рівня, формування високих моральних якостей шляхом засвоєння національних і загальнолюдських цінностей.

Методичні вказівки з дисципліни «Історія, культура та ідентичність України» мають надати допомогу студентам у підготовці до семінарських занять з цієї дисципліни.

Графік навчального процесу з дисципліни «Історія, культура та ідентичність України»

	Теми лекцій	Теми семінарів
1.	Вступ до курсу. Найдавніші часи, витоки української культури та ідентичності.	
2.		Русь-Україна (IX - перша половина XIII ст.): історія, культура, ідентичність.
3.	Чинники та механізми формування ранньомодерної національної ідентичності України (XIII – середина XVII ст.).	
4.		Запорозька Січ. Феномен «запорозької» ідентичності (XV – середина XVII ст.)
5.	Українська козацька держава /Військо Запорозьке/ (1648 – 1676 рр.) та остаточне утвердження в Україні ранньомодерної моделі ідентичності.	
6.		Українські козацькі автономії XVII – XVIII ст.
7.	«Імперський період» в історії України. Початки українського національного відродження. Вплив українського менталітету на процес набуття української ідентичності.	
8.		Національне відродження України: від культурно-просвітницького до політичного етапу (друга половина XIX – початок XX ст.)
9.	Формування модерної української ідентичності за доби національно-визвольних змагань (1917 – 1923 рр.)	
10.		Формування радянської моделі тоталітаризму та спроби збереження української ідентичності (1921 – 1941 рр.)
11.	Західна Україна в міжвоєнний період (1918 – 1939 рр.)	
12.		Друга світова війна (1939 – 1945 рр.): український рахунок.
13.	Суспільно-політичне та культурне життя України в часи «пізнього СРСР» (друга половина 40-х – перша половина 80-х рр. XX ст.)	
14.		Україна: від «перебудови» до незалежності. Сучасна українська держава (1991 – 2023 рр.)

Семінар №1. Русь-Україна (IX - перша половина XIII ст.): історія, культура, ідентичність.

План

1. Централізований період давньоруської держави (IX – XI ст.) та перші київські князі.
2. Період феодальної роздробленості (XI – XIII ст.) та її наслідки.
3. Монголо-татарське нашествя середини XIII ст.
4. Культура Київської Русі (IX – XIII ст.)
5. Зародження цивілізаційної ідентичності княжої Русі-України.

Реферати

1. Шлюбна дипломатія Володимира Великого та Ярослава Мудрого.
2. Провідні жанри образотворчого мистецтва Київської Русі: мозаїка, фрески, іконопис та книжкова мініатюра.
3. Держава та право Русі-України.
4. Церковна схизма 1054 р.: причини та наслідки.
5. Народні пісні, думи, загадки, прислів'я, приказки, замовлення і заклинання часів Київської Русі.

Література

1. Українська культура: цивілізаційний вимір/ Я.С. Калакура, О.О. Рафальський, М.Ф. Юрій. Київ: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2015. 456 с.
2. Король В. Ю. Історія України : Навч. посіб. Київ: ВЦ "Акад.", 2005. 496 с.
3. Культурологія: українська та зарубіжна культура: Навч. посіб. / М.М. Закович, І.А. Зязюн, О.Л. Шевнюк та ін. 5-те вид., стер. Київ : Знання, 2010. 589 с.
4. Танцюра В. І. Історія України : навчальний посібник. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2016. 492 с.
5. Цивілізаційна ідентичність українства: історія та сучасність / авт. кол.: О. Рафальський (керівник), Я. Калакура (науковий редактор), О. Калакура, М. Юрій. Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2022. 512 с.

1. Історію України-Русі поділяють на три періоди: I (882-972 рр.) — період швидкого зростання, коли утворилося величезне політичне об'єднання (правління Олега; Ігоря, Ольги, Святослава); II (980–1054 рр.) — період вершини політичної могутності й стабільності за князювання Володимира Великого та Ярослава Мудрого; III — пов'язаний з безупинними князівськими чварами, загрозою нападів кочовиків та економічним застоєм. Розглядаючи питання, студентам необхідно охарактеризувати та визначити прикметні риси правління князів Київської держави: Олега, Ігоря, Ольги, Святослава, Володимира Великого та Ярослава Мудрого. У чому, на Вашу думку, полягали їх здобутки та прорахунки?

Головними ознаками існування державності в ранньосередньовічному суспільстві сучасні історики вважають наявність влади, відчуженої від народу, розміщення населення за територіальним принципом і стягання данини для утримання влади. Можна додати до цього як обов'язкову ознаку успадкування влади князем. В умовах Київської Русі X ст. конкретними формами державності були: окняження земель (підкорення владі державного центру територій племенних князів) і поширення на ті землі систем збирання данини, управління й судочинства. Визначте особливості політичного устрою Русі та порядок престолонаслідування у державі.

2. Вже після смерті Ярослава Мудрого (1054) Київська держава все більше ослаблюється і роздроблюється на мало або зовсім не пов'язані між собою феодальні князівства, який історики називають добою удільної (феодальної) роздробленості. Єдність Київської держави також послаблювалася складним порядком престолонаслідування. З метою їх усунення перед новою половецькою загрозою у 1097 р. у Любечі під Києвом князі зібралися на свій перший з'їзд. Розкрийте зміст рішень Любецького з'їзду.

До середини XII ст. на території колишньої Київської Русі сформувалося близько 15 князівств, п'ять з яких знаходились на території України: Київське, Чернігівське, Переяславське, Галицьке і Волинське. Охарактеризуйте особливості їх розвитку до середини XIII ст. Студентам слід визначити комплекс причин, що призвели до політичної роздробленості Русі і пояснити кожна з них. Завершуючи розгляд питання, необхідно виокремити як позитивні, так і негативні наслідки феодальної роздробленості для держави і визначити форму державності на цьому етапі розвитку.

3. Справжнім лихом для Києва та Київської Русі були його давні вороги – кочовики. Проте найтяжчого удару завдали Києву не половці, оскільки упродовж десятиліть затятої та виснажливої для обох суперників боротьби руські князівства встановили з цими племенами постійні стосунки, а деякі руські князі навіть вступали у шлюбні зв'язки з представниками половецької знаті. Нищівного удару завдали Києву монголо-татари. У 1206 р. Монгольську державу очолив Темучин (Чингісхан), який почав великі завойовницькі походи. Студентам слід згадати першу зустріч об'єднаного русько-половецького війська на р. Калці у 1223 р. і чим завершилося перше зіткнення сил.

Нова хвиля монголо-татарського нашестя починається у 1237 р., коли орди загарбників під проводом онука Чингісхана Батия вдерлися в кордони Русі. Розкажіть про долю Переяславського та Чернігівського князівств, що були завойовані першими, а також про долю Києва і його захисників. По здобутті Києва орди Батия ринули на Захід. Розкажіть про здобуття Галицької та Волинської земель, а також про вторгнення до Польщі та Угорщини. У 1242 р. Батий припинив похід на Захід, повернувся до Поволжя, де заснував Золоту Орду. На землях Київської Русі було встановлено систему залежності («іго»). Розкрийте зміст термінів: ярлик, баскаки, ясир, улус. Завершуючи розгляд питання, проаналізуйте причини швидкого просування військ Батия, наслідки монголо-татарської навали для Русі та особливості монгольського панування.

4. Київська Русь – одна з наймогутніших держав Європи IX – XIII ст. Торгівля, війна, дипломатичні контакти сприяли поживленню культурного життя русичів. Але культурний поступ Київської Русі зумовлювався, в першу чергу, власними потребами й силами, що їх задовольняли. Однією з найбільш вагомих передумов для розвитку держави й культури Київської Русі стала її християнізація. З'ясуйте чому? У чому позначилися особливості храмового будівництва у давньоруській державі, їх внутрішнього і зовнішнього оздоблення. Визначте характерні риси образотворчого мистецтва: мозаїка, фреска, іконопис, книжкова мініатюра. Назвіть імена перших іконописців та школи іконописання, що сформувалися.

Розглядаючи культуру давньоруської держави не можна оминати питання, пов'язане з підготовкою освічених людей. Хто і коли заснував першу школу? Які типи навчальних закладів існували в

давньоруській державі? Чи існували школи для жінок? Які наукові знання розвивались? Розкажіть історію становлення давньоруської писемності від «черт і рез» до кирилиці.

Заслуговує на увагу розвиток літератури у часи Русі-України. Визначають перекладну і оригінальну літературу. Охарактеризуйте кожний напрямок і наведіть приклади.

5. Цивілізаційна ідентичність – явище історичне і водночас транзитне, тобто воно має історичне коріння, властивість передаватися від покоління до покоління, перебуває в розвитку, набуваючи при цьому нових якостей та граней. З кожним новим поколінням змінюються, оновлюються і збагачуються цінності як основа усіх різновидів ідентичності. Базові основи ідентичності, закладені в Києві не тільки зберігалися як автентичні, але й набули нової якості по мірі розвитку міжнародних відносин, набувши деяких рис західноєвропейської цивілізації. Головним модератором формування цінностей, навколо яких складалася княжа ідентичність України з елементами історичної, конфесійної, етнічної та цивілізаційної, була тогочасна світська (політична, управлінська, військова, просвітницька) і релігійна еліти. Процес ідентифікації слов'ян, що входили до складу Києво-Руської держави, був тривалим, складним і суперечливим. Його можна поділити на кілька періодів. Охарактеризуйте їх. Як християнство вплинуло на ідентифікаційні процеси в Києво-Руській державі?

Тестові завдання до семінару №1:

1. Перші спроби регламентації адміністративної системи та впровадження нового порядку стягнення данини в Русі належать:

- а) князю Аскольду;
- б) княгині Ользі;
- в) князю Святославу;
- г) князю Ігорю.

2. Кому з давньоруських князів кияни сказали: «Ти, княже, чужої землі шукаєш і бережеш, а своєї мало не втратив»?

- а) Аскольду;
- б) Олегу;
- в) Ігорю;
- г) Святославу.

3. Науковий твір у формі міркування називається :

- а) трактат;
- б) мінеї;
- в) житія;
- г) повчання.

4. Як називалися майстерні , в яких працювали переписувачі рукописних книг? Вони були при монастирях у країнах Західної Європи (VI –XII ст.):

- а) базиліка;
- б) скрипторій;
- в) дитинець;
- г) подол.

5. Яке з нижченаведених визначень пояснює, що таке віче?

- а) група професійних воїнів на чолі з князем;
- б) збори вільного населення міста для вирішення громадських справ;
- в) народне ополчення під час війни;
- г) об'єднання ремісників міста.

Семінар № 2. Запорозька Січ. Феномен «запорозької» ідентичності (XV – середина XVII ст.)

План

1. Проблема походження запорозького козацтва та перших Січей.
2. Політичний та військовий устрій Війська Запорозького Низового.
3. Збройні сили та бойові засоби запорожців.
4. Культура Запорозького козацтва (XVI – XVIII ст.). Образ запорожця в традиційній народній культурі України.
5. Українське козацтво як носій нових рис ідентичності з цивілізаційним забарвленням.

Реферати

1. Життєвий шлях Байди Вишневецького у долі України.
2. Козацькі зимівники як основа економічної та політичної міцності Запорозької Січі.

3. Система виховання молоді на Січі.
4. Характерництво - невід'ємна риса образу козака-воїна.
5. Культурно-освітня діячі – вихідці з козацького середовища.

Література

1. Історія української культури / за ред. О.Ю. Павлової. Київ.: ЦУЛ, 2012. 368 с.
2. Українська культура: цивілізаційний вимір/ Я.С. Калакура, О.О. Рафальський, М.Ф. Юрій. Київ: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2015. 456 с.
3. Король В. Ю. Історія України : Навч. посіб. Київ : ВЦ "Акад.", 2005. 496 с.
4. Культурологія: українська та зарубіжна культура: Навч. посіб. / М.М. Закович, І.А. Зязюн, О.Л. Шевнюк та ін. 5-те вид., стер. Київ: Знання, 2010. 589 с.
5. Цивілізаційна ідентичність українства: історія та сучасність / авт. кол.: О. Рафальський (керівник), Я. Калакура (науковий редактор), О. Калакура, М. Юрій. Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2022. 512 с.

1. Передумови виникнення козацтва були пов'язані з історичною ситуацією на українських землях наприкінці XV ст. У той час південно-східна межа розселення українців досягала так званого Дикого Поля — необжитих осілим населенням степів між Доном, Верхньою Окою й лівими протоками Десни та Дніпра. Це був великий масив вільних земель, що фактично не належав жодній державі. Природні умови Дикого Поля були надзвичайно сприятливі для господарської діяльності людини. Початки козацтва простежуються у XV ст., коли на вільні прикордонні землі Польсько-Литовської держави приходили найбільш сміливі і відчайдушні люди, яких самі умови життя примушували до військової організації. Проаналізуйте причини виникнення козацтва.

На сьогодні існує кілька основних теорій походження козацтва, зокрема: теорія «етнічних витоків», «хозарська», «чорно-клобуцька», «черкаська», «автохтонна», «етимологічна», «боярська» тощо. Проаналізуйте їх. Що вам відомо про першу Хортицьку Січ та її

засновника Д. Вишневецького (Байдю)? Скільки існувало Січей, коли вони існували і де розташовувалися?

2. Від часу виникнення Запорозької Січі й реєстрового козацтва єдиною військово-політичною організацією, у межах якої до середини XVII ст. відбувався розвиток українського козацтва, було Військо Запорозьке. У процесі свого становлення, козацтво виробило власну форму суспільної організації, з яскраво вираженою релігійною ознакою. Основними складовими його політичного устрою були козацька рада, влада гетьмана і військової старшини, кошова й територіально-полкова системи. Верховна влада належала козацькій раді, яка вирішувала питання внутрішнього життя та зовнішніх відносин, обирала кошового отамана. З часом формується командно-управлінський апарат: суддя, писар, осавул, обозний, курінний отаман. Студенти повинні розуміти значення та коло обов'язків цих посад.

Складовими військового устрою Війська Запорозького були полки (у них налічувалося від п'ятисот до кількох тисяч козаків), сотні й десятки, очолювані полковниками, сотниками і десятниками або отаманами.

Завершуючи розгляд даного питання, необхідно визначити особливості політичного та військового устрою Війська Запорозького, а також дати відповідь, чому Запорозьку Січ називають «християнською козацькою республікою»?

3. Уся маса запорізького низового товариства, середньою чисельністю 10- 12 тисяч чоловік, розподілялася на три роди війська: піхоту, кінноту й артилерію. Про існування такого поділу свідчать джерела часів запорозьких козаків. Які функції виконувала козацька піхота?

Про існування кінноти у запорозьких козаків також є дані у джерелах запорізької історії минулих століть. У народних думках і піснях козак без коня майже немислимий: козак і кінь так само нерозлучні між собою, як молоді чоловік і жінка, що кохають одне одного. Кращих коней запорожці частково розводили у своїх власних степах, частково здобували в татар; витривалість, прудкість і порода запорозьких коней відомі були в Польщі, Росії і навіть у Західній Європі. Артилерія також була у запорозьких козаків; за словами Г. де Боплана, в Січі завжди було безліч гармат, які зберігалися запорожцями у найзахищеніших місцях. Поділяючись на піхоту,

кінноту й артилерію, запорожці, однак, не настільки спеціалізувалися, щоб піхотинець мав силу лише будучи пішим, а вершник лише на коні. У запорожців часто практикувалося і спішування кінноти, і дії піхоти з гарматами («водними арматками»), і дії кінноти в пішому строю. Що ви знаєте про вогнепальну й холодну зброю, що була у вжитку в козаків? Розкажіть про особливості ведення бою. Хто такі козаки-характерники?

4. Козацька доба привертала увагу багатьох письменників, істориків, археологів, педагогів різних часів та народів, оскільки багатомісячний козацький визвольний рух зумовив унікальне явище не лише східнослов'янської, а й світової культури. Розглядаючи дане питання, студентам слід звернути увагу на особливості правової системи, високий рівень освіченості козаків, назвати типи шкіл, що існували на Січі.

У світосприйманні запорозького козацтва, що формувалось упродовж кількох століть, поєдналися елементи ортодоксального православ'я, українського розуміння християнства, пережитків язичницьких вірувань і оригінальних релігійних поглядів, що виникли в самому козацькому середовищі. На Запорозжжі був дуже поширений культ Покрови.

Розглядаючи козацький живопис, необхідно зауважити, що в Україні поширилася традиція виконання ікон у стилі «Запорозької Покрови». Що мається на увазі під цим стилем? Світський живопис того часу відтворений у народних картинах із зображенням козака Мамаю, які прикрашали тоді кожну селянську й козацьку хату. Студентам потрібно розповісти про символіку подібних зображень.

Унікальним явищем культури козаків було кобзарство. Студентам треба навести приклади українських пісень і дум козацької доби. Значну частину корпусу українського фольклору становлять численні казки, легенди, перекази про песиголовців, вовкулаків, перевертнів тощо. Наведіть приклади. Міцність та спадкоємність зв'язків козацької міфології з духовною традицією княжих дружин X-XII ст., що були різновидом ранньосередньовічних ватаг європейських лицарів, вказує на глибокий генетичний зв'язок українського козацтва з військовою лицарською європейською культурою.

5. Козацтво – унікальний для європейської історії культурно-соціальний феномен з особливими формами ідентичності, воно зароджувалося за межами держави. Відповідно, більшою мірою

зберегло військово-демократичний стрижень архаїчної культури й набагато меншою мірою феодалізувалося. Самосвідомість козацтва – особлива, не тотожна зрілій державі сутність. Хоча на пізньому етапі історії козаки відчували себе охоронцями української державності, ревно зберігаючи при цьому свою автономію. З 70–80-х років XVI ст. до другої половини XVII ст. відбулось становлення системи цінностей українського козацтва, що, по суті, мало ознаки цивілізаційної ідентичності. Які цінності входили до цієї системи?

Серед чинників козацької ідентифікації ключову роль відігравали такі категорії, як «права», «свободи» й «вольності». Вони визначали низку фундаментальних станово-корпоративних «предметних» цінностей козацької спільноти: особи (свобода особистості, свобода совісті), соціального стану, козацької корпорації (доступ до прав і прерогатив, які забезпечували лицарський спосіб життя козаків), національної ідентичності (конфесійна свобода українського народу, що розглядалася як політичне право, до якого причетні козаки).

Підсумовуючи відповідь, слід підкреслити, що вироблені в запорозькому середовищі морально-етичні норми, цінності й ідеали відіграли значущу роль в історичному бутті козацького стану XVI–XVII ст., в утвердженні козацької ідентичності України, а також справили кардинальний вплив на інтелектуальне життя українського суспільства Нового часу, ментальність і духовні орієнтації українського народу.

Тестові завдання до семінару №2:

1. Яка з перелічених областей сучасної України не входила до території «Дикого поля»?

- а) Херсонська;
- б) Полтавська;
- в) Черкаська;
- г) Вінницька.

2. Неповнолітню молодь на Січі, що проходила військову підготовку називали?

- а) юнаки;
- б) кадети;
- в) яничари;
- г) джури.

3. Який релігійний культ був найбільш поширений на Січі?
- Миколи Чудотворця;
 - Георгія Переможця;
 - Покрови Пресвятої Богородиці;
 - Святого Михайла.
4. Який легендарний козак став героєм улюбленого сюжету живопису ?
- Мамай;
 - Голота;
 - Залізняк;
 - Сірко.
5. Кобзарі це:
- музиканти, які об'єднувались у співочі братства – цехи;
 - співачи, творці і зберігачі народного епосу;
 - автори козацьких літописів;
 - козацькі іконописці.

Семінар № 3. Українські козацькі автономії XVII – XVIII ст.

План

- Слобідське козацтво (1651 – 1765 рр.) та його історична доля.
- Ліквідація Запорозької Січі 1775 р. та Задунайська Січ (1776 – 1828 рр.).
- Чорноморське козацьке військо на Півдні України та на Кубані (1783 – 1860 рр.).
- Філософія та література Григорія Сковороди.
- Суперечності культурних ідентичностей в козацьку епоху: католики і православні, козаки і податні стани, Європа та ісламський світ.

Реферати

- Побутова культура козацької гетьманської старшини.
- Запорозьке характерство: міф чи реальність?
- Гайдамацький рух XVIII ст. та його оцінка в українській та польській історіографіях.

4. Азовське козацьке військо (1829 – 1864 рр.).
5. Український вертеп та його репертуар.

Література

1. Багалій Д. І. Історія Слобідської України. Київ: ЦУЛ., 2020. 256 с.
2. Історія українського козацтва. Нариси у 2-х т. Т.2. Київ: Наукова думка, 2006. 516 с.
3. Степико М.Т. Українська ідентичність: феномен і засади формування. Київ: Інститут стратегічних досліджень, 2011. 336 с.
4. Цивілізаційна ідентичність українства: історія та сучасність / авт. кол.: О. Рафальський (керівник), Я. Калакура (науковий редактор), О. Калакура, М. Юрій. Київ : ІПіЕнД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2022. 512 с.
5. Ушкалов Л. Ловитва невловного птаха: життя Григорія Сковороди. – Київ: Дух і літера, 2017. 368 с.

1. При розгляді першого питання студентам необхідно з'ясувати в яких політичних та соціально-економічних умовах відбувалася колонізація українськими козаками теренів «Дикого поля» (Північно-Східної України) в XVII – XVIII ст. Студенти повинні чітко розуміти, у чому саме полягали відмінності «слобідського козацтва» від інших різновидів українських козаків /городових, реєстрових тощо/ і чому їх ідентичність виявилася найбільш вразливою в історичній перспективі? Чому вони були змушені першими визнати над собою владу московських царів та їх воєвод?

При цьому студенти повинні знати географічні, політичні та етнографічні межі «Слобідської України», як тих територій, що входять в межі сучасної української держави, так і тих, що досі залишаються в межах російської федерації. Досить важливо знати і згадати на семінарі про обставини заснування та генезу Святогірської лаври, головної святині слобідських козацьких полків. Також необхідно підкреслити обставину високого рівня розвитку культури слобідського козацтва, яке згодом подарує Україні філософа Г. Сковороду, письменника Г. Квітку-Основ'яненка, поета Є. Гребінку та перший в новітні часи український університет.

Учасникам семінару слід розуміти, що слобідські козаки, незважаючи на політичну домінацію Москви, змогли тривалий час

зберігати свою національну та соціальну автономію, й витворити оригінальну субкультуру. Студенти повинні знати хронологічні межі існування слобідського козацтва та заслуги в дослідженні їх історії видатного українського історика Дмитра Багалія (1857 – 1932).

2. Друге питання семінару студенти повинні починати виклад матеріалу не безпосередньо з моменту руйнування Нової Січі в 1775 р., а, спочатку дати нарис останніх десятиліть її існування, показавши приклади її еволюції як політичного і соціального організму. Доповідач повинен розуміти зміни в матеріальному становищі запорозької старшини та рядового козацтва, знати головні політичні фігури тих часів (П. Калнишевського, Г. Потьомкіна тощо), обставини повернення запорозьких козаків під російське підданство в 1736 – 1775 рр. Головним для студента є розуміння справжніх причин ліквідації російським царизмом цієї української автономії, на відміну від перерахованих у відповідному маніфесті Катерини II.

Надалі учасники семінару повинні висвітлити обставини руйнування Нової Січі, відголоски цієї події в українському фольклорі, та різні історичні долі учасників запорозької спільноти. Мається на увазі організація та історія Задунайської Січі та Війська вірних козаків. Необхідно також розглянути долю «Вольностей Війська Запорозького», його перехід у володіння російських вельмож та фаворитів імператриці. Необхідного колориту питанню надасть міні-дискусія про так званих «характерників», напівміфічних запорозьких воїнів-чаклунів, та їх буцімто надприродні здібності, описані у народних переказах. Закінчувати розповідь слід оповіддю про долю так званого «Азовського козачого війська» (1829 – 1864), що було останнім відголоском козащини на власне запорозьких землях.

3. Починати розгляд питання студентам варто з обставин виникнення «Війська вірних козаків» (1783 р.), яке лише через п'ять років буде перейменовано у «Чорноморське козаке військо». Учасники семінару повинні розуміти його відмінності в політичному та військовому устрою як від Війська запорозького низового, так і від Війська запорозького реєстрового. Студентам пропонується міні-дискусія: чи можна вважати «чорноморців» засновниками м. Одеси? Особливу увагу треба приділити висвітленню обставин знаменитого переселення чорноморців на Кубань у 1792 р. Студенти повинні знати не лише, коли на Кубані виникла значна козацька українська діаспора,

але, і який час чорноморським, а згодом кубанським козакам, вдалося зберегти свою українську ідентичність на чужині.

Окремо треба висвітлити проблему використання чорноморців російським урядом у ході так званих кавказьких війн, коли чорноморське козаچه військо було втягнуте у довготривалий військовий конфлікт з гірськими народами (черкесами, чеченцями, інгушами тощо). Учасники семінару повинні знати як виглядали клейноди Чорноморського козачого війська, його найбільш відомих кошових та наказних отаманів, воєнну «столицю» війська та її центральний храм. Закінчити питання варто розповіддю про історичну долю Кубанського козачого війська, та оглядом ситуації на Кубані зараз, в роки російсько-української війни 2014-2024 рр.

4. Починаючи розповідь про життя і діяльність Г. Сковороди студентам варто звернути увагу на те, що він до сьогодні залишається найбільш відомим та оригінальним філософом України усіх часів. Варто звернути увагу слухачів на ту обставину, що Г. Сковорода був саме мандрівним філософом, і що його твори розповсюджувалися не у вигляді друкованих видань, а у вигляді рукописних списків. Розглядаючи філософські концепції вченого, треба мати на увазі, що їх докладне вивчення заплановане з дисципліни «Філософія», тому вони мають носити суто оглядовий, нерозгорнутий характер.

Розповідь про літературний доробок нашого героя, варто розбавити прочитанням уголос кількох уривків з творів Григорія Савича, аби учасники семінару зрозуміли відмінності книжної української мови XVIII ст. від української літературної мови сьогодення.

На завершення студенти повинні поміркувати над проблемними питаннями: наприклад, чи можна вважати Г. Сковороду масоном, адже на 500 гр. купюрі з портретом ученого зображено деякі масонські знаки? А також чи можна вважати Г. Сковороду «батьком» українського національного відродження, чи хоча б сучасної української літератури? Можливо, заздалегідь до семінару, дати студентам домашнє завдання переглянути в інтернеті класичний кінофільм М. Кавалерідзе «Григорій Сковорода», а потім влаштувати дискусію, які саме моменти кінострічки не відповідають реальним історичним подіям. Завершити розгляд питання варто розповіддю про незвичайні обставини смерті філософа та текстом знаменитої епітафії на його могилі.

5. Під час розгляду останнього питання, студенти повинні збагнути, що саме часи пізнього середньовіччя (XVI – XVIII ст.) в Україні стали періодом найбільшого розквіту конфліктів та суперечностей між індивідуумами та спільнотами різних культурних, національних, релігійних та соціальних ідентичностей. Студенти повинні навести перелік цих конфліктів та непорозумінь, спробувати визначити їх причини. У свою чергу подібна напруженість призвела до того, що Україну постійно, аж до початку XIX ст., накривало хвилями війн, повстань, погромів, набігів, етнічних чисток, а іноді, і відвертого геноциду. У певному розумінні це були «найгірші із часів», що коли-небудь переживали українські терени, коли поступальний розвиток цивілізації регулярно переривався якоюсь черговою і довготривалою «руїною».

Слід наголосити на тому, що подібна ситуація здебільшого викликала тією обставиною, що українські землі знаходилися в цей час в ситуації «великого кордону (фронтиру)», бо через них проходили «тектонічні розломи» загальнолюдської цивілізації. По українським степам проходили кордони: між світом землеробства і кочовими культурами, між «християнським світом» і країнами ісламу, між європеоїдними народами і тюркськими монголоїдами, між православною та католицькою конфесіями християнства тощо. Все це підігрівалося внутрішньо суспільним розшаруванням ідентичностей і напруженими стосунками між різними станами пізньосередньовічного українського суспільства, коли неподатні стани (шляхта, козаки, духовенство) ворогували з податними (міщани та посполиті), козаки та шляхта відчайдушно змагалися за провідне місце в суспільстві. Навіть християнська релігія не могла повністю примирити їх через агональні стосунки православної, та греко-католицької церков. Подібну кризу більш-менш вдалося вирішити лише з початком в Україні Нових часів і появою ідеології Просвітництва, які дали розвиткові українського суспільства нові цивілізаційні смисли.

Тестові завдання до семінару № 3:

1. Який слобідський козак традиційно вважається засновником м. Харків?
 - а) Антон;
 - б) Мирон;

- в) Харитон;
- г) Пантелеймон.

2. Кого на Запорозькій Січі XVIII ст. було прийнято називати «характерниками»?

- а) циган;
- б) писарів;
- в) винокурів;
- г) чаклунів.

3. Під керівництвом якого кошового отамана відбулося переселення Чорноморського козачого війська на Кубань?

- а) Захарія Чепіги;
- б) Сидора Білого;
- в) Антона Головатого;
- г) Нестора Махна.

4. В якому місті України знаходиться могила засновника Азовського козачого війська Й. Гладкого?

- а) м. Чигирині;
- б) м. Полтаві;
- в) м. Миргороді;
- г) м. Запоріжжя.

5. В якому населеному пункті знаходиться могила Г. Сковороди із знаменитим написом: «Мір ловив мене та не споймал»?

- а) с. Моринці;
- б) с. Сковородинівка;
- в) с. Диканька;
- г) с. Нагуєвичі.

6. Прихильників якої конфесії християнства в XVIII – XIX ст. було прийнято називати «уніатами»?

- а) Російської православної церкви;
- б) Римо-католицької церкви;
- в) Української греко-католицької церкви;
- г) християн-баптистів.

Семінар № 4. Національне відродження України: від культурно-просвітницького до політичного етапу (друга половина XIX – початок XX ст.).

План

1. «Громадівський» період українського національного руху.
2. Формування українських політичних партій.
3. Україна в подіях російської революції 1905 – 1907 рр. та Першої світової війни (1914 – 1917 рр.).
4. Культура України в другій половині XIX – на початку XX ст.
5. Класична модель української ідентичності.

Теми рефератів

1. Діяльність українського наукового товариства під назвою “Південно-Західний Відділ Російського Географічного Товариства”.
2. Брошура М. Міхновського «Самостійна Україна» – оформлення самостійницьких позицій серед програм українських політичних партій.
3. Повстання саперів у Києві під керівництвом Б. Жаданівського – криза довіри до влади серед військових.
4. Соломія Крушельницька – ідеальна співачка, якій аплодував світ.
5. Бойовий шлях Українських січових стрільців.

Література

1. Велика війна 1914 – 1918: витоки, характер, наслідки / Наук. ред. С. С. Троян. Київ : Видавничий дім «Кондор», 2018. 536 с.
2. Козловець М. А. Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації: Монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. 558 с.
3. Перша світова війна у фокусі «плинної нестабільності»: міжнародна і внутрішня політика / За ред. С. С. Трояна. Київ : Видавничий дім «Кондор», 2019. 280 с.
4. Українознавство: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / за ред. М. І. Обушного. К.: ВПЦ «Київський університет», 2008. С. 18–29.

5. Цивілізаційна ідентичність українства: історія та сучасність / авт. кол.: О. Рафальський (керівник), Я. Калакура (науковий редактор), О. Калакура, М. Юрій. Київ : ПіЕнд ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2022. 512 с.

1. Суспільно-політична боротьба в Україні в 60 – 70-х роках характеризувалася наявністю різнополярних політичних сил, які умовно можна поділити на радикальні і ліберальні. Кожна з цих сил шукала найефективніших засобів боротьби проти самодержавства, залишків кріпосництва, виступала за модернізацію суспільного життя. Боротьба селян, перші виступи робітників, демократичного студентства, практичний досвід утопічно забарвленої боротьби народників сприяли посиленню опозиційних настроїв у середовищі ліберального дворянства та інтелігенції. В національних окраїнах Росії, зокрема в Україні, усі форми суспільно-політичної боротьби визначали подальше посилення національно-визвольного руху. Основною формою цього руху в Україні було національне відродження. На 40 – 80-ті роки XIX ст. припадає другий етап українського відродження, названий дослідниками народницьким або різночинсько-народницьким. Студентам слід пояснити й обґрунтувати такі назви. Розповісти про народницьку ідеологію, джерела її формування, визначити основні характерні риси. Необхідно зазначити, хто саме виступає ідеологами та організаторами народницького руху і чому.

У кінці 50-х років у Києві оформилась українська Громада. Студентам треба розповісти, хто був її членами, яка в них була програма, завдання й мета. Доречно пригадати кирило-мефодіївців і хлопоманів, розповісти про часопис «Основа», що сприяв консолідації громадівців. Далі слід описати практичну діяльність громадівців, зазначивши їх особливу активність у створенні мережі недільних шкіл. Пояснити, у зв'язку з чим для контролю за діяльністю громад була утворена спеціальна урядова комісія, чому російський царизм починає вживати репресивних заходів до їх діячів? Розповісти, як Валуєвський циркуляр завершив розправу з громадівським рухом цього періоду.

На початку 70-х років суворий режим самодержавства дещо пом'якшився, послабилася цензура. У цей час у Києві зосередились

кращі сили української інтелігенції, які сформували нове ядро Київської громади. Розповісти про програмні ідеї та загальні принципи діяльності, про дискусії серед громадивців цього періоду. Відзначити, що стало кульмінацією громадівського руху і як на нього вплинув Емський указ (1874р.). Висновки до першого пункту повинні складатися з визначення місця та ролі громадівців в українському національно-визвольному русі та їх значення для подальшого поступового переходу від культурництва та етнографізму до формування українських політичних ідей та партій кінця ХІХ – початку ХХ століття.

2. Особливості політичного становища та соціально-економічного розвитку українських земель зумовили специфіку формування й діяльності українських політичних партій. Їх утворення збігалось у часі з формуванням української політичної еліти загалом. Першими виникли партії соціалістичного спрямування. Тривалий час вони домінували кількісно. Пояснити, чому саме так? У жовтні 1890 р. у Львові І. Франко, Н. Левицький, М. Павлик, С. Данилович, Є. Левицький створили Русько-українську радикальну партію (РУРП) – першу політичну організацію європейського типу. Треба висвітлити основні програмні положення та характер діяльності створеної партії, пояснити програму-мінімум та програму-максимум. Далі слід розповісти про створення Української соціал-демократичної партії (УСДП) як складової австрійської соціал-демократичної партії. Назвати пункти партійної програми й основних лідерів.

Українські політичні партії на Наддніпрянщині створювались за відсутності політичних свобод, нелегально. Розповісти про виникнення РУП (1900 р.), її програму і лідерів, приділивши особливу увагу брошурі М. Міхновського «Самостійна Україна», що виражала кредо партії. Чому в партії відбувся розкол? І як на її подальшу долю вплинули події першої російської революції (1905 – 1907 рр.)? Далі слід висвітлити діяльність з утворення ліберальних партій. На основі яких ідейних платформ і цілей вони виникали, розколювалися й об'єднувалися між собою? Для того, щоб краще зрозуміти ці непрості процеси, бажано накреслити й заповнити таблицю з такими стовпчиками: дата і місце створення партії, її повна назва, основні лідери, програмні положення (тези). За допомогою заповненої таблиці буде легше зробити висновки щодо порівняльної характеристики українських політичних партій, їхніх програм, завдань і діяльності.

Поразка революції негативно відбилась на діяльності всіх політичних партій Російської імперії, зокрема й українських. Вони перестали бути масовими, їх керівні центри, друковані органи змушені були емігрувати. Пожвавлення й поновлення їх діяльності в Росії сталося у 1911 – 1912 рр., але це піднесення національної боротьби було перервано Першою світовою війною.

3. 9 січня 1905 р. 150-тисячна демонстрація жителів Санкт-Петербурга йшла хрестою ходою до Зимового палацу – резиденції царя Миколи II. Попереду колони йшов священник Гапон (народився в Полтавській губернії), інші священники. Демонстранти вірили царю й сподівались, що він дослухається до їхніх прохань. Таким був початок подій, що ввійшли в історичну науку як перша російська революція 1905 – 1907 рр. Студентам слід назвати й пояснити причини революції. Розглянути подальший хід подій: які сили в Україні підтримали революцію, під якими гаслами страйкували? Визначити характер революції за її цілями, розділити всі події на три фази (періоди). Далі необхідно розкрити зміст революційних періодів в українських землях: робітничий рух у січні-березні 1905 року, селянський – влітку, революційний рух військових в армії і на флоті влітку 1905 р. (виступ на панцернику «Потьомкін»). Очолювали цей рух більшовики й есери. Згадати про ці партії, розшифрувати їхні назви.

Уже в серпні 1905 р. Микола II видав указ «Про вибори до Державної думи». Ліберальна буржуазія з великим задоволенням прийняла рішення про її скликання. Пояснити чому? В Україні страйкова боротьба відтепер набрала нових ознак. Політичні гасла на демонстраціях, мітингах, страйках стали переважати над економічними вимогами. Особливо це було помітно в Харкові, Катеринославі та Одесі. В Україні ситуація ускладнювалась тим, що в демократичному середовищі відбувся розкол: певна його частина виступала передусім за економічні й політичні інтереси робітників, селян, інтелігенції, а інша – за інтереси нації загалом. Розкрити зміст подій, що відбувалися восени-взимку 1905 року. Розповісти, як і де виникли ради робітничих депутатів і професійні спілки робітників. Спроби царизму придушити збройною силою виступи робітників, селян, студентів, солдатів і матросів не давали бажаного результату. Слід пригадати, як це відбито в циклі статей В. Короленка

«Сорочинська трагедія» та в повісті «Fata morgana» М. Коцюбинського.

Правлячий режим змушений був змінити тактику в боротьбі проти революції. 17 жовтня 1905 р. вийшов маніфест від імені царя, в якому «дарувались народу демократичні права і свободи». Слід проаналізувати, як було сприйнято маніфест серед різних верств українського суспільства. З поразкою збройних повстань робітників у грудні 1905 р. почався завершальний етап революції, що тривав до 3 червня 1907 р. Цей період у деяких історичних виданнях прийнято називати відступом революції. Пояснити чому? Необхідно розповісти про парламентський досвід українців у складі Державної думи.

Прем'єр-міністр П. Столипін доповів цареві, що в Державній думі існує нібито змова, метою якої є зміна в країні політичної системи. 3 червня 1907 р. Микола II, порушивши виданий 17 жовтня 1905 р. «Маніфест» і «Основні закони Російської імперії», розпустив II Державну думу і підписав новий виборчий закон. Перша революція в Росії закінчилась. Слід зробити висновки щодо її результатів і значення. Революція 1905 – 1907 рр. змусила українські політичні партії визначатися з програмами, союзниками й методами боротьби.

Перша світова війна, яка розпочалась 01.08.1914, стала своєрідним вододілом у розвитку людства. Слід розкрити основні причини й передумови війни, військово-політичні блоки, що брали участь у війні, визначити складне становище українського населення, поділене двома імперіями, що протистояли. Далі треба розповісти про плани країн-учасниць щодо українських земель. Бажано скласти таблицю для кращого розуміння цього аспекту. Потім буде логічним висвітлити ставлення українства до війни. Згадати історію створення ГУР, УСС, СБУ. Далі слід описати хід воєнних дій на українських територіях (Брусилівський прорив, участь УСС у бойових діях тощо).

Падіння самодержавства на певний час призупинило воєнні дії. Наступ російської армії в червні 1917 на львівському напрямку завершився провалом і витісненням російських військ з Галичини й Буковини. Велика війна 1914 – 1918 рр. мала катастрофічні наслідки: країни, які раніше чи пізніше взяли участь у війні, мобілізували 65 млн. солдатів, з яких 10 млн. загинуло і 12 млн. було поранено. Значна кількість жертв була й серед цивільного населення. Які наслідки війни були саме для українських земель?

4. Відповідь на це питання містить у собі багато складових. Перш за все, треба з'ясувати умови розвитку культури в означений період. При цьому слід пам'ятати про приналежність різних регіонів українських земель до різних імперій. Починати необхідно з освіти й науки, які переживають значне піднесення й розвиток. Охарактеризуйте систему освіти в підросійських і південноукраїнських землях. Оскільки мережа початкових шкіл не задовольняла потреби населення, представники української інтелігенції стали організовувати недільні школи для дорослих. У них навчалися селяни, робітники, ремісники. Розповісти про класичні гімназії й реальні училища. На цей період припадає відкриття Новоросійського університету в Одесі (1865 р.), 1875 р. – у Чернівцях. З відкриттям у Києві 1878 р. жіночих курсів зароджується вища жіноча освіта. З'являються вищі спеціальні навчальні заклади для підготовки спеціалістів з різних галузей промисловості та духовної сфери (Львівський і Київський політехнічні інститути, Харківський технологічний, ветеринарний інститути тощо). Вони ставали центрами наукових досліджень. Тепер слід розповісти про здобутки видатних вітчизняних науковців (І. Мечников, І. Пулюй, Д. Заболотний, Л. Лутугін, В. Вернадський, М. Миклухо-Маклай та ін.) Великий вплив на розвиток історичної науки справили В. Антонович, М. Костомаров, Д. Яворницький, Д. Багалій, О. Єфименко. Великий авторитет мали мовознавчі праці О. Потебні, Б. Грінченка, Агатангела Кримського. Творчість Т. Шевченка дала потужний поштовх розвитку українського художнього слова. Навести прізвища видатних літераторів та назви їх творів, дати визначення стилям *реалізм* та *модернізм*.

Далі слід висвітлити творчі здобутки видатних вітчизняних митців. Простежити за розвитком театрального мистецтва, за процесом становлення професійного театру, оскільки саме в цей період величезних здобутків досягла українська драматургія. Охарактеризуйте творчість відомих діячів: М. Старицького, М. Кропивницького і, особливо, І. Карпенко-Карого.

Розвиток музичного мистецтва пов'язаний з творчістю С. Гулака-Артемівського, М. Лисенка, М. Леонтовича, С. Людкевича, К. Стеценка. Найкращою співачкою тогочасного світу музична критика називала Соломію Крушельницьку — за красу чистого та сильного голосу (сопрано) і визначні акторські здібності. Про її творчість пропонується підготувати реферат. У 1862 – 1863 рр., було

написано твір, який став національним, а тепер державним гімном України — «Ще не вмерла Україна...». Авторами його були поет, вчений-фольклорист П. Чубинський і композитор М. Вербицький.

Розмах будівництва внаслідок зростання чисельності населення міст, потреба в нових приміщеннях дала поштовх для розвитку архітектури. Нові риси з'явилися у скульптурному мистецтві та живописі. Слід розповісти про нові споруди, якими прикрасилися міста України, про поширення українського стилю, виразником якого був В. Кричевський. Назвати видатних архітекторів, скульпторів, живописців та їхні основні твори. Поступ української культури був пов'язаний з діяльністю деяких підприємців. Можна приготувати реферат про видатних меценатів цього періоду. У висновках слід зазначити рівень розвитку української культури другої половини XIX століття.

5. При розкритті цього питання семінару слід пригадати визначення: українська ідентичність, українство – історично сформована адаптивно-еволюційна система ознак і властивостей, які вирізняють українську людину, українську спільноту й українську культуру з-поміж інших аналогічних об'єктів (феноменів). Назвати системоутворювальні чинники буття українства як великої соціальної групи. Зауважити, що тлумачення терміна відрізнялось на різних етапах суспільного та наукового розвитку. У XIX ст. термін «українство» означав прихильників українського фольклору, побуту, пісні, традицій та намагання їх зберегти й вивчати. Слід навести приклади такої діяльності з періоду, що вивчається. З кінця XIX – початку XX ст. поняття асоціювалося з українським національним рухом та показувало свідому настанову на вибір українськості як життєвої позиції.

Етнічне походження, традиційна культура, антропологічний та господарсько-культурний тип, екогеографічні компоненти природного середовища прихильниками такого підходу розглядаються як об'єктивне підґрунтя, що закладає органічну основу для постання українства. У такому випадку не тільки свідоме сприйняття, розуміння та пропагування української культури, але й наявність в особистості українських ментальних ознак та відповідних неусвідомлюваних проявів українськості також є ознаками українства. Так, окрім таких видатних представників українства, як М. Максимович, П. Куліш, М. Костомаров, О. Потебня, М. Драгоманов, П. Юркевич, П.

Чубинський, П. Житецький, І. Франко, Леся Українка, до українства слід відносити й поляків В. Липинського та В. Антоновича, росіян Д. Донцова та М. Скрипника, татарина А. Кримського та інших етнічних неукраїнців, які зробили вагомий внесок у розбудову українського соціуму, посилення національної самосвідомості, а також усіх теперішніх звичайних громадян, які особисто пов'язують свою долю з долею української нації. Але так само до українства слід відносити й етнічних українців, байдужих до своєї національної належності, навіть тих, що не ідентифікують себе з нацією.

Величезну роль у формуванні української національної ідентичності, її цивілізаційного забарвлення відіграла політична й літературно-мистецька еліта та частина духовенства, розвиваючи й утверджуючи своєю творчістю і громадською діяльністю етнонаціональну, етнокультурну та етнополітичну свідомість українства Заходу і Сходу як визначальний імператив досягнення цілісності, єдності та соборності України. Генетичні тенденції до національного єднання й цивілізаційної ідентифікації українців прискорила Перша світова війна, яка дала поштовх новій хвилі наростання українського національно-визвольного та соборницького руху як потужного чинника революції та державотворчих процесів 1917 – 1921 рр. На тлі цих подій українська нація заявила про свою реальну присутність на загальноєвропейському просторі й готовність до реалізації власного «українського проєкту». Епоха модерну справила потужний вплив на всі види ідентичностей, передусім національну й цивілізаційну. Відтворення капіталістичного суспільства інтегрує й перетинає кордони будь-яких попередніх територіально обмежених моделей культур і держав. Модерн як капіталізм в економіці й лібералізм у політиці функціонує паралельно з історично попередніми формами соціальної регуляції, поступово відтісняючи й замішуючи їх. Динамічне суспільство модерну відчуло факт розриву між звичними соціокультурними ролями людей, що представлялися в традиційному суспільстві незмінними і вічними, і соціальними ідентичностями. Спробувати пояснити, як це відбувалося? Усі ці явища, породжені модерном, не оминули українців Заходу і Сходу, втягуючи їх в орбіту світових процесів націєтворення і формування якісно нових ідентичностей. Однак відсутність власної держави, територіальна роз'єднаність українського етносу, імперська політика денационалізації гальмували формування

української нації як цілісності. Ці питання докладніше розглянемо далі.

Тестові завдання до семінару № 4:

- 1.** Основні учасники громадівського руху:
 - а) селяни;
 - б) робітники, ремісники;
 - в) військові;
 - г) інтелігенція, студентство.
- 2.** Коли і де була створена РУРП?
 - а) Харків, 1903р.
 - б) Київ, 1900р.
 - в) Львів, 1890р.
 - г) Харків, 1905р.
- 3.** Яка подія вважається завершенням першої російської революції?
 - а) «кривава неділя» 9 січня 1905 р.;
 - б) повстання на панцернику «Потьомкін»;
 - в) «Маніфест» Миколи II;
 - г) новий виборчий закон 3 червня 1907 р.
- 4.** Коли почалася Перша світова війна?
 - а) 1 серпня 1914 р.;
 - б) 1 вересня 1914 р.;
 - в) 1 серпня 1915 р.;
 - г) 1 вересня 1916 р.
- 5.** Хто був засновником першого професійного театру в Наддніпрянській Україні?
 - а) М. Лисенко;
 - б) М. Кропивницький;
 - в) П. Саксаганський;
 - г) М. Садовський.

Семінар №5. Формування радянської моделі тоталітаризму та спроби збереження української ідентичності (1921 – 1941 рр.)

План

1. Нова економічна політика (1921 – 1928 рр.) та кампанія сталінської індустріалізації України (1927-1941 рр.).

2. Колективізація сільського господарства та Голодомор 1932-1933 рр.
3. Сталінські репресії в Україні 20-х – 30-х років.
4. Культура Радянської України в довоєнний період.
5. Розмивання української ідентичності як складова асиміляторської політики російського більшовизму.

Реферати

1. Ставлення тоталітарного режиму до інтелігенції.
2. Голодомори 1921-1923 рр. та 1932-1933 рр. як прояви ставлення Й. Сталіна до українського населення.
3. Судовий політичний процес у справі “СВУ” (“Спілки Визволення України”).
4. Розстріляне Відродження. Невідома історія письменників.
5. Феномен «націонал-ухильництва» всередині державної партії.

Література

1. Білоцерківський В.Я. Історія України. Навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2007. 367 с.
2. Греченко В.А., Ярмиш О.Н. Україна у добу раннього тоталітаризму (20-ті роки ХХ ст.). Харків: Вид-во НУВС, 2001 // Режим доступу: <http://pravoznavec.com.ua/books/248/21/#chlist>
3. Історія світової культури / Під заг. ред. М.В.Дедкова. Запоріжжя: Дике Поле, 2009. 376 с.
4. Історія України: Новітня доба: навч. посіб. / за ред. В.М.Литвина. Київ: Академвидав, 2012. 416 с.
5. Цивілізаційна ідентичність українства: історія та сучасність / авт. кол.: О. Рафальський (керівник), Я. Калакура (науковий редактор), О. Калакура, М. Юрій. Київ : ППіЕнД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2022. 512 с.

1. За роки громадянської війни територія України зазнала великих руйнувань. Наведіть дані. Постійна зміна влади в Україні, реквізиції, побори призвели до розорення сільського господарства. Політика «воєнного комунізму», здійснювана більшовиками, викликала погіршення соціально-економічного становища селян. У 1920 р. продрозкладка в Україні була виконана на 40 %. Важкою для

радянської влади залишалася політична ситуація. Більша частина України була охоплена селянським повстанським рухом.

У березні 1921 р. X з'їзд РКП(б) проголосив курс на проведення нової економічної політики (неп). Назвіть основні складові неп у промисловості, с/г, торгівельно-фінансовій сфері. Порівняйте заходи неп та «воєнного комунізму» за означеними сферами. Чи вдалося відбудувати промисловість і с/г у результаті проведених заходів? Визначте причини згортання неп.

Однією зі складових радянської модернізації України, разом з колективізацією, «культурною революцією» і масовими репресіями, стала індустріалізація. Проаналізуйте причини запровадження індустріалізації, охарактеризуйте джерела фінансування, визначте особливості її здійснення в Україні та наслідки.

2. У II половині 20-х рр. чітко окреслилася тенденція до зниження темпів виробництва продукції сільського господарства, що гальмувало розвиток промисловості. Виробництво товарного зерна порівняно з дореволюційними роками зменшилося майже на половину. В основі такої відсталості була розпорошеність, роздрібненість і низький рівень напівнатурального сільськогосподарського виробництва.

Виходом з такої ситуації було укрупнення господарств, зміцнення матеріально-технічної бази села, справедливіша й гнучкіша політика цін. Укрупнення господарств мало відбуватися еволюційно, завдяки їх саморозвитку. Більшовики вирішили форсувати цей процес за допомогою колективізації, тобто об'єднання господарств з відчуженням засобів виробництва. Чому 1929 рік увійшов в історію як «рік великого перелому»? У чому полягали особливості здійснення колективізації в Україні? Які методи використовувалися? Визначте наслідки політики «колективізації». Проаналізуйте причини і наслідки однієї з найтрагічніших сторінок в Україні ХХ ст. Голодомору 1932-1933 рр.

3. Відразу після утвердження більшовицької влади розпочались розправи з усіма, кого комуністи вважали ворогами. До таких вони зараховували майже все населення України: учасників визвольних змагань, інтелігенцію, підприємців, колишніх вояків царської армії тощо.

Україну накрила спочатку хвиля «червоного терору», коли розстрілювали просто за те, що людина чимось не сподобалась якому-небудь революціонеру. Потім принцип «революційної

правосвідомості» замінили на «законніші» методи – з'явилося законодавство, яким керувалась нова влада.

Основні зусилля комуністи спрямували на знищення національної свідомості українців. Насамперед, репресії торкнулись інтелігенції: більшовики чистили школи та вищі навчальні заклади від прибічників «дрібнобуржуазної ідеології»; переслідували письменників, поетів та митців. Так, наприклад, у 1922 році була створена спеціальна комісія для боротьби з буржуазною ідеологією; у 1925-му – комісія з вивчення діяльності й настроїв української інтелігенції; у 1928-му – комісія з обстеження шкіл і контролю за діяльністю вчителів тощо. Наслідком їхньої діяльності були масові звільнення з роботи, арешти та розстріли.

Розкриваючи питання, потрібно висвітлити сталінські політичні репресії в Україні, які поділяються на три періоди: 1)1928-1931рр.; 2)1932-1936рр.; 3)1937-1938рр. Проаналізуйте причини та наслідки кожного з етапів репресій, розкрийте зміст найвідоміших сфабрикованих справ. Наведіть дані про втрати України в цей час.

4. Відповідь на це питання передбачає розкриття основних рис розвитку української культури періоду непу, визначте їх. У сфері народної освіти радянській владі дістався важкий спадок: близько 70 % дорослого населення України було неписьменним. Тому одним з найбільш вражаючих досягнень радянської культурної політики стала кампанія щодо ліквідації неписьменності. Розкажіть детально про цю кампанію та її наслідки.

Студент повинен розуміти, що плани побудови соціалізму вимагали від ВКП (б) створення нової школи на засадах безоплатної і обов'язкової освіти. Викладіть зміст радянської шкільної реформи 1932 р.

Студентам необхідно розуміти причини державної підтримки в УРСР наукових досліджень умовами наукового протистояння з Заходом. Вже у 1921 р. було схвалено положення, відповідно до якого Українська академія наук, створена за часів гетьманату (1918 р.), визнавалася найвищою науковою установою республіки. До того ж, її назва – Всеукраїнська Академія наук (ВУАН), задекларувала намір об'єднати її в рамках усіх науковців краю. Яких видатних науковців 30-х рр. Ви знаєте?

Які зміни відбулись у культурі 30-х років? Визначте характерні риси. Розкрийте зміст поняття «бойчукізм», «соцреалізм», «розстріляне відродження». У чому полягає трагізм 30-х років для української інтелігенції?

У 1929 р. УАПЦ було звинувачено в антирадянській діяльності, а на початку 1930 р. вона вже самоліквідувалася. Друга п'ятирічка увійшла в історію і як «п'ятирічка знищення релігії». Виокремте причини та наслідки ліквідації УАПЦ.

5. Щоб з'ясувати, що відбувалося з українською ідентичністю в процесі насадження тоталітаризму, треба визначити його природу. Дайте визначення тоталітаризму та охарактеризуйте основні його ознаки.

Традиційно як підстава власне особистісної ідентичності в тоталітарному суспільстві виступає «громадянська ідентичність», тобто усвідомлення індивідом належності до спільноти громадян більшовицької держави, що мала для кожної конкретної людини свій значущий сенс. За таких умов індивіди інтегруються у громадянську спільноту через усвідомлення ними власної належності до неї. Громадянська ідентичність розглядається тут як компонент соціальної ідентичності, тобто особистого знання про те, що «персона» належить певній соціальній групі разом з емоційним і ціннісним індивідуальним змістом цього групового членства.

У процесі формування тоталітарної особистості як базового соціального суб'єкта советського суспільства головним механізмом цього процесу виступило конструювання динамічного утворення – фігури «ворога народу». Хто міг стати «ворогом народу»? Старт процесу формування тоталітарного типу ідентичності як базової суспільної категорії советських громадян був даний ще у 1920-х рр.

Основним наслідком такого становища стало те, що в ідейному вихованні «людей тоталітарного зразка» переважаючою стала орієнтація на людські страхи, лапідарні соціальні обіцянки, а також загроза перспективи втрати єдності з незамінно «сильнішою стороною» потенційного політичного конфлікту. Відтворення тоталітарного типу ідентичності в умовах советського соціуму мало перманентний характер. Створення монополізованої державою моноідеологічної системи соціально-гуманітарного одурманення людей (за тотальної заборони свободи слова, преси і дискусій) було усвідомленою політикою влади.

Розкрийте основні механізми тиражування тоталітарного типу ідентичності. Які ознаки тоталітарної ідентичності можете назвати?

В основу формування советської ідентичності була покладена ціла система міфів та ідеологем, покликаних підтримувати у членів соціуму свідомість співпричетності до творення «нового життя». Наведіть їх приклади.

Драматична доля України у 30–80-х рр. ХХ ст. хоч і загальмувала процес створення одномовного суспільства в УРСР, але не знищила мовно-культурну самобутність українського соціуму.

Тестові завдання до семінару №5:

1. В які роки проводилася НЕП?

- а) 1919-1921;
- б) 1921-1928;
- в) 1923-1926;
- г) 1925-1933.

2. Позначте, кого з відомих політичних діячів було засуджено за участь у діяльності Спілки визволення України:

- а) Д. Багалія;
- б) М. Грушевського;
- в) С. Єфремова;
- г) М. Яворського.

3. Назвіть прізвище одного з вищих чиновників КП(б)У, що обґрунтував тезу про «боротьбу двох культур»: передової російської, пов'язаної з робітниками і містом, і відсталі української, селянської:

- а) Дмитро Лебідь;
- б) Лазар Каганович;
- в) Станіслав Косіор;
- г) Еммануїл Квірінг.

3. Як називається художній метод, що утвердився в радянському мистецтві в 1930-х рр., який вимагав відтворювати дійсність не такою, яка вона є, а такою, якою вона повинна бути з точки зору інтересів робітничого класу?

- а) критичний реалізм;
- б) революційний конструктивізм;
- в) пролетарський авангардизм;
- г) соціалістичний реалізм.

4. Що стало наслідком створення в 1934 р. Спілки письменників України?

- а) припинення масових репресій серед літераторів;
- б) утвердження ідеологічного контролю за творчістю митців;
- в) формування самобутньої течії модерністів;
- г) поглиблення процесів українізації.

5. Який рік оголошено «роком великого перелому»?

- а) 1928 р.;
- б) 1929 р.;
- в) 1930 р.;
- г) 1931 р.

Семинар №6. Друга світова війна (1939-1945 рр.): український рахунок

План

1. Причини Другої світової війни та її початок. Приєднання західноукраїнських земель до УРСР (1939-1941 рр.).

2. Німецько-радянська війна (1941-1945 рр.). Катастрофічні поразки РСЧА 1941-1942 рр. та встановлення в Україні нацистського окупаційного режиму.

3. Відвоювання України радянськими військами в 1943-1944 рр. Внесок українців у перемогу над нацизмом і боротьбу з комуністичним авторитаризмом.

4. Генеза української культури в роки Другої світової війни.

5. Доля мовно-культурної ідентичності українства в світлі остаточних результатів Другої світової війни.

Реферати

1. Пакт Молотова-Ріббентропа.

2. Радянська заохочувальна політика на західноукраїнських землях (1939-1941 рр.).

3. Основні битви на радянсько-німецькому фронті (Україні) в 1941-1942 рр.

4. Розвиток української науки в роки Другої світової війни.

5. Мовно-культурна ідентичність українського народу.

Література

1. Білоцерківський В. Я. Історія України. Навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2007. 536 с.

2. Історія України: навчальний посібник для вузів / фахова ред. кол.: Дєдков М.В., Іващенко Ю.В., Кладова Г.Л. Запоріжжя: Дике поле, 2002. 416с.

3. Бойко О.Д. Історія України: Навчальний посібник. 3-тє вид., випр. і доп. Київ: Академвидав, 2006. 688 с.

4. Шейко В. Історія української культури: Навч. посібник. Київ: Кондор, 2006. 264 с.

5. Цивілізаційна ідентичність українства: історія та сучасність / авт. кол.: О. Рафальський (керівник), Я. Калакура (науковий редактор), О. Калакура, М. Юрій. Київ : ППІЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2022. 512 с.

1. Відповідаючи на це питання необхідно наголосити, що основними причинами початку Другої світової війни були політичні суперечності, породжені недосконалою Версальською системою і агресивна експансіоністська політика Німеччини, Японії та Італії. Слід, також, звернути увагу на дискусію, що ведеться серед науковців-істориків відносно датування початку Другої світової війни. Пакт Молотова-Ріббентропа дозволив гітлерівським військам 1 вересня 1939 р. вдертись на територію Польщі. Трохи пізніше те ж саме зробив і СРСР. Студентові слід звернутись до основного змісту таємного протоколу Договору про ненапад між СРСР і Німеччиною (23 серпня 1939 р.) та Договору про дружбу і кордони між СРСР та Німеччиною (28 вересня 1939 р.). Внаслідок захоплення території Польщі, в УРСР (1939-1940 рр.) відбулись значні територіальні зміни. Наступним кроком стала радянізація захоплених земель. На цьому етапі відповіді варто дати визначення поняття *радянізація* та розкрити її складові. Рішення про радянізацію українських земель було прийнято на засіданні Політбюро ЦК ВКП(б) 1 жовтня 1939 р. Такі кроки радянської влади викликали обурення з боку місцевого населення та намагання чинити опір.

2. Відповідь на друге питання варто розпочати з мобілізаційних заходів на території України. Упродовж перших місяців війни у 16 областях УРСР вдалось мобілізувати 2, 515 млн. осіб, у західних областях мобілізацію було зрвано. Далі, варто висвітлити основні битви на радянсько-німецькому фронті у 1941-1942 рр. на території України. Цю частину питання слід розкрити у відповідності до такого

плану: назва битви, датування, перебіг подій, її результати та історичне значення. Розповідь можна підсилити інформацією про місце розташування найбільших «котлів» і кількість радянських військовополонених. Якщо загалом до німецького полону потрапило 4, 59 млн. осіб, то упродовж 1941 р. ця цифра вже складала 2 млн. (49% від загальної кількості). Завершити відповідь на питання необхідно розкриттям причин поразки радянських військ в перші місяці війни. Зокрема, треба вказати на прорахунки радянського керівництва на чолі з Й. Сталіним та Генерального штабу; значний військовий досвід німецького командування і бойових частин у веденні мобільних бойових дій; винищення кращих кадрів Червоної армії під час масових репресій 1937-1938 рр. та ін. Останнім етапом відповіді стане характеристика окупаційного режиму фашистської Німеччини та її союзників. Студент повинен надати визначення поняття «новий порядок» та вказати на його загальні риси.

3. Визволення українських земель від нацистських окупантів почалось з операції радянських військ зі звільнення Лівобережної України і висадки в Криму (1943 р.). Студентові необхідно надати хронологію подій. Далі, варто звернутись до операцій радянських військ зі звільнення Правобережної України, Криму та західноукраїнських земель. У результаті проведених у січні-жовтні 1944 р. чотирма Українськими фронтами операцій, українську землю було остаточно звільнено від гітлерівських загарбників. 8 жовтня 1944 р. – звільнили останній населений пункт УРСР в межах кордонів 1941 р. (ст. Лавочне). 14 жовтня 1944 р. відбулось урочисте засідання в Києві з нагоди визволення України. 28 жовтня 1944 р. визволили Ужгород – останній населений пункт в межах сучасних кордонів України. Український народ взяв активну участь у Русі Опору окупантам. Відповідаючи на цю частину питання, необхідно надати визначення поняття «Рух Опору», його причини, форми, течії (радянська, націоналістична, польська). Окрему увагу треба приділити боротьбі української націоналістичної течії руху опору з комуністичним авторитаризмом.

4. Друга світова війна стала великим випробуванням для української культури. Раніше перед нею не стояли такі складні й відповідальні завдання. У зв'язку з окупацією ворогом території України на Схід СРСР було евакуйовано наукові установи, вищі та середні навчальні заклади, культурно-освітні заклади. Долаючи

труднощі, вони продовжували напружено працювати на зміцнення фронту, наближення перемоги. На окупованій території нацисти пильно контролювали національне життя. Школи закривались, дозволялось працювати лише початковим класам. Розпочались масові розстріли інтелігенції (варто навести приклади). Величезних масштабів набуло пограбування окупантами мистецьких та історичних цінностей українського народу, відсутніх втрат зазнали історичні та краєзнавчі музеї, бібліотеки, картинні галереї. Студентів варто зосередити свою увагу на розвитку науки, освіти, преси, радіо, театру, кіно та образотворчого мистецтва в цей період. Завершуючи виступ, слід наголосити, що в складних умовах війни, культура стала могутнім знаряддям у боротьбі з нацизмом та його ідеологією.

5. Відповідь на останнє питання необхідно почати з визначення ролі української мови у національній ідентичності українського народу. Також варто звернути увагу на особливості мовної ідентичності певних мовних і національних груп. Окремо треба торкнутись теми громадянської та соціокультурної ідентичності. Після Другої світової війни російську мову було оголошено мовою міжнаціонального спілкування. Ще до війни, внаслідок індустріалізації відбулась русифікація українських міст, ця тенденція посилилась і після війни. Документообіг в державних установах вівся переважно російською мовою. Викладання в середній та вищій школі – також російською. Україномовними осередками у більшості залишались сільські школи. Після їх закінчення діти вимушені були навчатись у вузах російською мовою, що значно ускладнювало початковий процес. У центрах культури, у більшості, також вживалась російська мова. Україномовні діячі культури вимушено оспівували переваги радянського ладу. Перед засобами культури стояло завдання виховувати радянську людину, віддану комуністичному режиму і без ознак української національної ідентичності.

Тестові завдання до семінару №6:

1. Пакт Молотова-Ріббентропа дозволив СРСР та Німеччині:
 - а) поділити між собою територію Чехословаччини;
 - б) захистити Чехословаччину від зовнішніх загроз;
 - в) поділити між собою територію Польщі;
 - г) захистити Польщу від зовнішніх загроз.
2. «Новий порядок» це:

а) встановлення фашистським окупаційним режимом нових правил, що діяли на окупованій території України;

б) встановлення комуністичним режимом нових правил, що діяли на території України;

в) зміна вектору зовнішньої політики СРСР;

г) зміна вектору внутрішньої політики СРСР.

3. Остаточне визволення території України від німецько-фашистських загарбників відбулось у:

а) 1941 р.;

б) 1942 р.;

в) 1943 р.;

г) 1944 р.

4. В складних умовах війни культура стала могутнім знаряддям у боротьбі з:

а) безграмотністю населення;

б) фашистською ідеологією;

в) комуністичною ідеологією;

г) нудьгою.

5. Чинником збереження національної ідентичності українського народу є:

а) держава;

б) політичні партії;

в) громадські об'єднання;

г) мова.

Семінар № 7. Україна від «перебудови» до незалежності. Сучасна українська держава (1991-2023 рр.)

План

1. Політична, соціальна та економічна еволюція української держави (від 1991 по сучасність).

2. Українські революції ХХІ ст.: причини, перебіг, наслідки.

3. Російсько-українська війна.

4. Сучасний стан української культури: проблеми і перспективи.

5. Феномен української ідентичності перед викликами сучасності.

Реферати

1. Внутрішня та зовнішня політика Л.Д. Кучми.
2. Революція гідності» та її значення для майбутнього України.
3. Широкомасштабне вторгнення РФ до України 24 лютого 2022 р.
4. Проблеми сучасної української культури.
5. Феномен української ідентичності.

Література

1. Білоцерківський В. Я. Історія України. Навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2007. 536 с.
2. Богуцький Ю.П. Українська культура в європейському контексті / за ред. Ю.П. Богуцького. Київ: Знання, 2007. 679 с.
3. Танцюра В. І. Історія України : навчальний посібник. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2016. 492 с.
4. Козловець М. А. Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. 558 с
5. Українська культура: цивілізаційний вимір/ Я.С. Калакура, О.О. Рафальський, М.Ф. Юрій. Київ: ІПІЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2015. 456 с.

1. Відповідь на це питання необхідно почати з визначення поняття «перебудова». Далі слід вказати на основні напрямки реформ М.С. Горбачова, їх періодизацію та наслідки. Говорячи про політичну реформу, треба вказати на головні заходи (політика гласності, звільнення політв'язнів, реформування структури органів влади, ліквідація монополії КПРС на владу). Наступним етапом стануть основні заходи «перебудови» в економічній сфері та причини їх невдач. Завершуючи цю частину відповіді, варто надати загальну характеристику причин провалу політики «перебудови». Наслідком вказаних реформ стали нові явища в суспільно-політичному та громадському житті України. У цій частині питання необхідно вказати на зростання громадської активності суспільства, виникнення та розвиток неформальних організацій, надати хроніку національно-визвольного руху та головні причини формування багатопартійності в Україні. Після розпаду СРСР Україна обрала шлях незалежного розвитку. Студент повинен вказати на основні етапи еволюції української держави у період з 1991 по сучасність.

2. В історії революції на межі другого та третього тисячоліть поділяються на «оксамитові» та «кольорові». Перші прокотились світом наприкінці 80-х – початку 90-х років, демонтувавши комуністичну політичну систему в країнах Східної Європи. До другої революційної хвилі належать «кольорові революції» – антиурядові виступи в Югославії (2000 р.), Грузії (2003 р.), Киргизії (2005 р.), події «арабської весни» (2010-2012 рр.) та в Україні («Помаранчева революція» 2004-го року і Революція гідності 2013-2014 рр.). Ідеологом «кольорових революцій» дехто вважає Джіна Шерпа – американського політолога і громадського діяча, професора Массачусетського університету, відомого своїми працями з методів ненасильницької боротьби з авторитарними режимами. Завершивши загальний огляд «кольорових революцій», треба перейти до «Помаранчевої революції» та Революції гідності. Студентові необхідно висвітлити причини, перебіг та наслідки цих революцій, їх спільні риси та відмінності. Особливо слід звернути увагу на кроки РФ, щоб посилити свій вплив на українську владу з використанням власних агентів впливу та колабораціоністів. В своїх намаганнях РФ вже тоді вийшла далеко за межі міжнародного правового поля, порушивши всі попередні угоди і зобов'язання, поставивши себе поза законом.

3. Ще у 2010-2013 рр. східні та південні регіони України практично було віддано українською владою під патронат російських агентів та проросійських сил. Авторитарна влада РФ вважала, що «українська хунта» захопила владу силовим шляхом, тому український народ із задоволенням зустрине «братів визволителів». І в попередні роки, рашистський уряд намагався здійснювати свою загарбницьку політику в Україні, але у вказаний період ці намагання вже носили системний характер. У січні 2014 р. у Москві вже почали розуміти, що втрачають Україну і проросійський режим В. Януковича вже приречений на падіння. Російські геополітичні стратеги розробили новий план знищення української державності. Умовно російсько-українська війна може бути поділена на такі періоди: окупація та анексія АР Крим (20 лютого – 24 березня 2014 р.); «Антитерористична операція» (1 березня (офіційно від 13 квітня) – 24 серпня 2014 р.); вторгнення Росії в Донбас (24 серпня 2014 р. – 19 лютого 2015 р.); позиційна війна (20 лютого 2015 р. – 20 вересня 2016 р.); «Квола війна» (20 вересня 2016 р. – 20 травня 2019 р.);

«Вичікувальна війна» (20 травня 2019 р. – 23 лютого 2022 р.) та широкомасштабна війна (24 лютого 2022 р.). Останній період, в свою чергу, слід поділити на підперіоди. Студентові слід наголосити, що подібні війни не можуть бути ізольованими в межах протиборства безпосередньо воюючих сторін, вони втягують у власну орбіту інші держави, адже у глобалізованому світі усі політичні та економічні гравці мають власні інтереси та взаємопов'язані.

4. Сучасна українська культура за своєю історичною долею стоїть дещо перед іншими проблемами, ніж культура багатьох європейських країн, але у них є і дещо спільне. Українська культура перебуває в становищі, яке можна визначити як відчайдушні пошуки справжності. Проголошення незалежності України (24 серпня 1991 р.) і розбудова незалежної держави створили принципово нові, формально цілком сприятливі умови для розвитку культури. 19 лютого 1992 р. Верховна Рада України ухвалила «Основи законодавства про культуру», якими були передбачені заходи подальшого розвитку української національної культури. Далі студент повинен вказати на позитивні кроки у розвитку культури (напр. створення інститутів у системі національної академії наук України: української археографії, української мови, народознавства та ін.) і негативні (низький рівень фінансування, вплив, а інколи і домінування, російської культури та ін). Потім від загальної характеристики стану української культури слід перейти до її конкретних галузей. На завершення свого виступу, студентові необхідно вказати на чинники, що впливають на подальший розвиток української культури: поглиблення національного самопізнання та самоусвідомлення; створення свободи духовної творчості; усвідомлення власної національної культури як ланки світового культурного процесу; всебічне використання резервів національної культурної традиції; умови рашистської агресії проти України.

5. Ідентичність нації, це її цивілізаційний бренд, соціокультурна ніша країни, визначальна засада зовнішньої та внутрішньої політики держави. У зв'язку з глобалізацією як визначальним процесом розвитку сучасної цивілізації виникла гостра потреба національної ідентичності. Студентові слід наголосити, що для України гострота проблеми національної ідентичності детермінується поліетнічністю її населення. Розкриваючи це питання, необхідно вказати, що вперше проблема національної ідентичності стала об'єктом наукового

дискурсу ще у XIX ст. Існує хибна думка, що науковий та технічний прогрес знімають проблему національної ідентичності. Ця проблема для багатьох країн, зокрема для України, має ще один вимір – посткомуністичний. Особливості сучасного етапу формування національної ідентичності в Україні визначаються, з одного боку, потребою реалізації ідеї нації на основі цінностей українства, з іншого – необхідністю реалізації соціально-економічних інтересів громадян безвідносно до їх станової, етнічної, релігійної або політичної визначеності. На завершення, студентів пропонується коротко торкнутись таких питань: українська політична нація – визначальна засада формування української ідентичності; консолідація суспільства як першочергове завдання українського національного будівництва; феномен української ідентичності; чинники і механізми формування української ідентичності.

Тестові завдання до семінару №7:

1. «Перебудова» була впроваджена:
 - а) Л.І. Брежневим;
 - б) Ю.В. Андроповим;
 - в) М.С. Горбачовим;
 - г) Л.Д. Кучмою.
2. «Помаранчева революція» відбувалась у:
 - а) 2003 р.;
 - б) 2004 р.;
 - в) 2005 р.;
 - г) 2013-2014 рр.
3. Російсько-українська війна з боку українського народу носить:
 - а) справедливий характер;
 - б) захватницький характер;
 - в) колоніальний характер;
 - г) релігійний характер.
4. 19 лютого 1992 р. Верховна Рада України ухвалила:
 - а) «Етапи розвитку культури»;
 - б) «Чинники розвитку культури»;
 - в) «Стратегію розвитку культури»;
 - г) «Основи законодавства про культуру».
5. Національна ідентичність це:
 - а) персональна ідентичність або відчуття належності до певної держави чи нації;

- б) належність до певної політичної сили;
- в) належність до певної світової релігії;
- г) належність до певної громадської організації.